

Ny Forskning i Grammatik

Titel:	Hvad er formålet med generiske og generaliserende ytringer i løbende tekst?	
Forfatter:	Lisbeth Falster Jakobsen	
Kilde:	C. Bache, M. Birkelund og N. Nørgaard (red.). <i>Ny Forskning i Grammatik</i> 10, 2003, s. 99-116	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive	

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2003

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hvad er formålet med generiske og generaliserende ytringer i løbende tekst?

Lisbeth Falster Jakobsen

1. The Generic Book

Generiske og generaliserende ytringer er nogle genstridige størrelser at beskrive. Logikerne har været i lag med dem på det sidste, fx i Carlson og Pelletiers »The Generic Book«. Problemet for dem er, at de vil beskrive generiske sætninger (som jeg kalder dem fra nu af som et samlebegreb) ud fra prædikatslogik. Det vil ud fra almindelig prædikatslogisk tankegang sige, at generiske sætninger skal kunne tilskrives en sandhedsværdi. Ikke nødvendigvis altid værdien 'sand', men én sandhedsværdi, som så skal gælde generelt for denne generiske sætning. Det er her, de kommer i klemme: på den ene side vil man anerkende sætningen *kartofler indeholder mange C-vitaminer* som generisk og sand; på den anden side, når man står med en overspiret runken gammel kartoffel en gang i juni måned, så antager den generiske sætning muligvis værdien falsk for en. Eller med andre ord: der er forskel på det der udsiges af en generel generisk sætning og et partikulært tilfælde, som den anvendes på; der findes undtagelser til generiske sætninger. Man kan også sige, at det altså ikke er sandhedsværdien som sådan, der knytter en generisk sætning sammen med specifikke tilfælde. Et eksempel fra løbende tekst:

- (1) ¹Griechenland gilt vielen Europäern als Land der Machos, aber ²in Europa waren es stets die griechischen Frauen, die Aufsehen erregten. Maria Callas, die Stimme des Jahrhunderts, Melina Mercouri, der Star aus dem Kultfilm **Sonntags nie**, beherrschten die Schlagzeilen (Zeit 24.10.2002: 2)

Prædikatslogikerne forsøger alverdens krumspring for at få denne i-

agttagelse om generiskhed passet ind i deres logiske beskrivelser, som jo består afasserterende sætninger med én sandhedsværditilskrivning. Problemet er at få mildnet den rigoristiske assertion, og det prøver de på forskellig måde, hvoraf der skal omtales nogle om lidt. Min hovedindvending mod den logiske tilgang er imidlertid, at logiske beskrivelser og måder at slutte sig frem på nok ikke svarer til den dagligdags måde at operere logisk på, og at en tekstlingvistisk tilgang til generiskhed derfor må søge en anden, mindre rigoristisk form for logik. Hermed er ikke sagt, at »The Generic Book« ikke er værd at beskæftige sig med; den er meget værd på den måde, at den er fyldt med iagttagelser og beskrivelser af generiske sætninger, som er yderst anvendelige. Alene indledningen på 125 sider er fyldt med oplysninger.

2. Generiske sætninger som ytringer i løbende tekst

En alvorlig indvending, man kan rejse mod både »The Generic Book« og alle mulige andre beskrivelser, man kan finde, er, at de bedriver sætningsgrammatik: eksemplerne er enkeltstående sætninger, om hvilke det hævdes, at de er generiske. Det er let nok for en afsender at sige: denne sætning er generisk, eftersom man må formode, at han selv ved, hvilken funktion den givne sætning skal have. Og de fremsatte eksempler er som oftest plausible nok for en modtager, da de tit er af arten *mennesket er dødeligt* eller *løver spiser kød*. Men sagen stiller sig anderledes, hvis det drejer sig ikke om sætninger i en teoretisk fremstilling, men om ytringer i løbende tekst, og hvis man stiller sig ikke på afsenders, men på modtagers standpunkt¹.

Hvis man er modtager, har man et større arbejde med generiske ytringer, nemlig først at erkende dem som sådanne i den løbende tekst ud fra den sproglige udformning og nok også den almindelige pragmatiske forståelse, og det kan ofte være langt vanskeligere, end i standardeksempler som *løver spiser kød*. Først derefter kan modtageren så

1. Det er en anke, jeg har mod megen tekstlingvistik: den går ud fra afsender og derved forærer den sig selv en del handicappoints ved forlods at bestemme indhold og funktion af en ytring og dernæst først beskrive den sproglige udformning. Derved tabes problematikken ved interpretationen af selve ytringen som en kombination af ytringens egen udformning og samspillet med de omkringstående ytringer.

indarbejde funktionen i den almindelige tekstverdensopbygning, som han foretager løbende.

3. Mentale rum

Tekster bevæger sig indholdsmæssigt af sted på den måde, at der skildres en serie sagsforhold i en ordnet rækkefølge. Ordningen kan være forskellig, men den er til at overskue i det enkelte tilfælde, således at modtageren får vejledning i at opbygge tekstverdenen. De fleste tekster skildrer serier af specifikke sagsforhold, som hver har deres specificerede rum og tid. Det er her, generiske ytringer adskiller sig fra andre: de omhandler netop generelle sagsforhold, som rækker ud over de specifikke tilfælde. De forlader det aktuelle handlingsforløb ved, at deres eget sagsforhold på en eller anden måde deaktualiseres. Dvs. at det ikke er bundet til den specifikke tid- og rumkoordination. En måde at få modelleret dette forhold i relation til tekstforløbet er de mentale rum: man går fra tekstens aktuelle rum, realitetsrummet, ind i et overaktuelt rum, der rummer en superrealitet: et sagsforhold, der gælder ikke blot nu i forhold til det aktuelle realitetsrum, men skal gælde for en række realitetsrum, måske for alle tænkelige realitetsrum.

- (2) ¹Wasser ist der Ursprung allen Lebens und bringt gleichzeitig Tod und Zerstörung. ²Gigantische Wassermassen gingen in der vergangenen Woche über Mitteleuropa nieder. ³Sie hinterließen zerstörte Städte und Millionen verzweifelte Menschen. ⁴Die Fluten nahmen sich Wohnhäuser wie Stromfabriken, Bahnhöfe, Kirchen, Schlösser. ⁵Wasserwerke mussten ihren Betrieb einstellen. ⁶Millionen kleiner Sandsäcke brachten die Menschen gegen die große Flut in Stellung. ⁷Es half nur selten. ⁸Die Ostdeutschen, die sich 13 Jahre nach der Wiedervereinigung eine Existenz aufgebaut hatten, traf es am schlimmsten. ⁹Ein Gottesurteil? ¹⁰Hätten Siedlungsplaner, Wasserwirtschaftler und Deichingenieure mit der Jahrhundertflut rechnen müssen? ¹¹Waren die Katastrophenschützer ausreichend vorbereitet? ¹²Vor allem: Trägt der Mensch selber Mitschuld an der Naturkatastrophe? ¹³Die Energie, das Klima und die Flut – jahrelang wurde das Thema verdrängt (Zeit 22.8.2002:11)

Man kan se, hvordan tekstforløbet i (2) krydser ud og ind af forskellige

mentale rum. Det begynder i præsens med en ytring, der må opfattes som generisk; dernæst i ytring (2²⁻⁸) er vi i et realitetsrum, som omhandler noget forgangent, (2⁹) er for elliptisk til rumberegning. Dernæst følger der en serie spørgsmål, (2¹⁰⁻¹²); de er et rum for sig med potentielle sagsforhold uden tilskrevet sandheds- og derfor realitetsværdi. Interessant er her ytring (2¹²), fordi der springes til præsens.

Hvordan det? Det har med deaktualiseringen at gøre. Den generiske ytring gælder ud over det specifikke handlingsrum, og derfor skal sagsforholdet deaktualiseres for at tilkendegive dette. I ytring (2¹) sker dette bl.a. ved tempus præsens, til forskel fra den specifikke handlingssang, som holdes i fortidige tempora. Det er klart, at generiske forhold tenderer mod præsens som tempus for det altid gyldige, men det er ikke obligatorisk. (2¹²) har også præsens, og dette i kombination med *der Mensch* (2¹²), som både er singularis i modsætning til NPerne i (2¹⁰) og (2¹¹) og er et artsnavn i forhold til disse (se videre i afsnit 5), gør (2¹²) til en slags potentiel generisk ytring; kun potentiel, for en sådan ytring skal have en sandhedsværditilskrivning.

Det er tydeligt, at generiske rum har en del at gøre med modalitet. Stephen Wallace har opfundet en ny slags modalitet:

“I use “eventive modality” to refer to what is asserted as actually happening or having happened (positive, certain assertion of an actual event), “non-eventive modality” to refer to the opposite (negative, potential, possible, hypothetical, contrafactual, dubious action). This contrast seems to be equivalent to that of “realis” and “irrealis” which is common in the current literature.” (1982: 218, note 2)

Non-eventive mood ville passe godt som beskrivelse for generiskhed, for det er netop kendetegnende, at sådanne sagsforhold ikke indgår i rækken af specifikke **events** i teksten, som udgør realitetsrummet².

2. Dog stiller jeg mig uforstående over for, at **non-eventive** kan lignedes med irrealis. Men i »The Generic Book« omtales generiske sætninger undertiden som **counterfactuals**. Det er lidt uforståeligt, hvis ikke det skal forstås på den måde, at alt, hvad der ikke er faktisk, er kontrafaktuel. Faktuel skal så også forstås som specifikt faktisk for den enkelte **event**, ikke som superfaktuel uden for tid og rum.

4. Hvilke egenskaber har generiske sætninger?

Betragt følgende eksempel:

- (3) (Sebastian Haffner fortæller sine ungdomserindringer. Han blev født 1907:)

Die eigentliche Generation des Nazismus aber sind die in der Dekade 1900 bis 1910 Geborenen, die den Krieg, ganz ungestört von seiner Tatsächlichkeit, als großes Spiel erlebt haben.

– Ganz ungestört! ¹Man wird einwenden, daß sie immerhin gehungert haben. ²Das ist richtig: aber ³ich habe schon erzählt, wie wenig der Hunger das Spiel störte. ⁴Vielleicht begünstigte er es sogar. ⁵Satte und guternährte Menschen neigen nicht zu Visionen und Phantasien ... auf jeden Fall: ⁶Der Hunger allein desillusionierte nicht. ⁷Er wurde, sozusagen, verdaut (Haffner: 23-24)

I stedet for den logiske opfattelse, at generiske sætninger har en sandhedsværdi, kan man, med bedre resultat synes jeg, opfatte dem som regler for **default-ræsonnering** (Asher og Morreau 1995: 302); deres funktion er dynamisk, nemlig idet de via implikation foranlediger modtagere til at opdatere deres forestillinger ved, at de modtager yderligere information:

The heart of the theory ... [of generics within update semantics] does not consist in a specification of truth conditions but of update conditions. According to this theory the slogan »You know the meaning of a sentence if you know the conditions under which it is true« should be replaced by this one: »you know the meaning of a sentence if you know the change it brings about in the information state of anyone who accepts the news conveyed by it.« (Veltman cit. i A&M 1995: 302)

Og hvordan skal det så forstås? På den måde, at den generiske sætning fx i eksempel (3⁵) ikke gælder altid i verden, altså har den prædikatslogiske værdi sand, men at den gælder på den måde, at vi opdaterer vores viden om relationen mellem sult og interessen for krigsspil ved hjælp af det positive udsagn i (3⁵). I eksempel (1) demonteres den generiske sætnings gyldighed fra (1¹) straks i (1²); i eksempel (2¹) un-

derstøttes det generiske indhold straks i (2²). Hvis der havde været tale om absolutte sandheder, havde det ikke været muligt at modsige dem, som det sker i (1).

Her har vi betragtet nogle partikulære generiske sætninger. Men hvad er funktionen generelt for dem alle tilsammen? Ja, her peger man på, at generiske sætninger ret meget ligner deontisk eller normativ modalitet, eftersom facts om, hvad der burde være tilfældet, hverken implicerer eller impliceres af, hvad der i realiteten er det enkelte tilfælde. Generiske sætninger ytrer sig om normalt tilfældet, det prototypiske tilfælde, tilfældet under normale omstændigheder:

Understood in this way, generics do not just resemble normative statements. They almost **are** normative statements, since they refer to normal individuals and cases, and that is why their logic is so weak, nothing entails a generic except another generic, and nothing is entailed by a generic except another generic. (A&M 1995: 305)

Hvis logikken er så svag, hvilken funktion har de generiske udsagn så egentlig? Det hænger på defaulten i defaultræsonnering; det er fornuftigt at implicere det specifikke sagsforhold ud fra det generiske, hvis ikke andet er sagt. Generiske ytringer hjælper en til at konkludere fornuftigt om specifikke tilfælde i situationer, hvor man ikke har for megen information selv. Det er fornuftigt som defaultviden at konkludere, at den specifikke kartoffel indeholder C-vitamin, selvom man jo ikke kan se det uden på den. Og selv om der kan være undtagelser ind imellem. Det vil sige, at tankegangen er probabilistisk, og at kommunikationspartnerne således ofte ad pragmatisk-situationel vej selv må finde ud af, om det specifikke tilfælde er prototypisk og således konformerer med det generiske udsagn – eller ej. Som i tilfældet C-vitaminer i kartofler.

Det er i kraft af samme tankegang, nemlig, at der kan eksistere ikke-default tilfælde, der gør, at man trækker gyldigheden tilbage fra det generiske udsagn, som i (1²). Eller kvantificerer gyldigheden til noget mindre end absolut gyldighed, (1¹). At den generiske gyldighed kan kvantificeres eller på anden måde kvalificeres, og det generiske udsagn

således kan gøres mere eller mindre prototypisk, er meget almindeligt³, som (4^{1a}), (5³), (6^{1a,4})

- (4) ¹Ist dir schon aufgefallen, daß ^{1a}es **grundsätzlich** zwei Sorten von Studentinnen gibt: Die, die dem Wind den Rücken zuwenden, und die, die sich ihm entgegenstellen? ²Ob sich darin eine Lebenshaltung ausdrückt? (Zirkel: 39)
- (5) (fra en anmeldelse af en bog af Umberto Eco:)
¹Sosehr die Gehalte, die wir mit Worten und Sätzen verbinden, ein kulturelles Erzeugnis sind, diese Interpretationen finden eine »Grenze« an den Objekten, auf die sie sich beziehen. ²Von dieser Grenze handelt das neue Buch.
³Es ist aber **stets** misslich, ein Buch zu schreiben, um ein anderes ins Recht zu setzen. ⁴Durch dieses Verfahren ist Eco gezwungen, sich in der Sache treu zu bleiben, anstatt sich in der Freiheit des Denkens treu bleiben zu können (Zeit 26.10.2000: 64)
- (6) (begyndelsen af en artikel:)
¹Die Psychologie ist ein Fach, ^{1a}das **immer** schöne Schlagzeilen liefert. ²«Schokolade macht glücklich«. ³«Sex im Alter ist gesund«. Und ⁴dann folgen **immer** die Ergebnisse einer Umfrage.
⁵Umfragen sind eine Wissenschaft für sich.
⁶Der höchstdotierte deutsche Preis für den psychologischen Nachwuchs, der Georg-Sieber-Preis, wurde jetzt für die »Konstruktion einer Ratingskala mit Smilies als symbolische Marken« verliehen (Zeit 22.2.2001: 29)

Hvad er så funktionen? Den kan være lidt forskellig, men overordnet kan man sige, at den generiske ytring tillægger kvalificerende informationer til det specifikke tilfælde. Også i de tilfælde, som i (1), hvor det specifikke nærmest demonterer den generiske påstand.

5. Typer af generiske sætninger

Der inddeles i to hovedtyper: de karakteriserende sætninger og sætninger, der refererer til typer.

3. Se yderligere Korzen (2000: 281 og note 96).

Først de karakteriserende sætninger (C&P 1995: 30ff). For at række ud over én situation, skal sagsforholdet ikke være episodisk. Det vil sige, det skal helst være statisk (**stative**, som det kaldes). Sagsforholdet kan indeholde et leksikalsk **stative** udtryk, som i (1) og (2) eller være habituelle eller dispositionelle (3), (4) og vel også (5) og (6). Habituelle er sådanne som *hjemme sover han til middag efter frokost*. Det er klart, at for at være generaliserende skal sætningerne udtrykke noget principielt om den klasse af genstande, der prædiceres om. *Slips er grønne* er ikke en særlig anvendelig generisk ytring, for karakteristikken har en meget begrænset rækkevidde; dertil er slipsefarver alt for akcidentielle. Men man kan kvantificere over den størrelse, der karakteriseres: *Relativt få slips er grønne*. Derved begrænser man prototypikaliteten i udsagnet om slipsekategorien.

For at relatere til det eventuelle misforhold mellem den generiske sætning og specifikke tilfælde, kan man indføre nogle pragmatiske implicitte indskrænkninger i den karakteriserede størrelses extension. Fx *Løver føder levende unger*, her må modtageren rent pragmatisk selv indskrænke ekstensionen til halvdelen af løvebestanden. *Løver spiser kød*, her må man pragmatisk regne kun med prototypen; det kan være, at der er nogle veganere imellem. Man kan også beskrive størrelserne som stereotyper, som i *Middelhavslande er macholande*; problemet med stereotyper er, at de er bundne til de kulturer, der nærer dem, og derfor mindre almentgyldige. Man kan betragte størrelsen som en skjult konditionalsætning og derved nyttiggøre det modale aspekt, altså: *hvis noget er et middelhavsland, er det et macholand*, eller man kan indsætte restriktion på den situation, sætningen kan bruges om. Det er altsammen krumspring for at kunne bevare muligheden for at beskrive sætningerne i et prædikatslogisk system, idet man forsøger at indføre en generisk operator (en GEN-operator) i de prædikatslogiske udsagn. Men man kan jo se, at denne operator kommer til at lide af pragmatiske skavanker, hvor prædikatslogik helst skal være universel. Det indrømmer Carlson og Pelletier også selv; men det er ikke et selvskabt problem; de deler det med kognitiv og analytisk filosofi og med kunstig intelligens.

Endelig opererer de kunstige-intelligens-folk med et koncept, de kalder **nonmonotonic inferences**, som skal være en formel mekanisme

til at tilbagekalde en forudgående konklusion i teksten på basis af ny information. Det er typisk som i eksempel (1) og (7). (Se videre afsnit 7).

De logiske beskrivelser er ikke vigtige for formålet her, men typerne kan bruges til at beskrive eller underkategorisere karakteriserende generiske sætninger.

Den anden hovedtype er de artsreferende (**kind-referring**) generiske sætninger, som *kartofflen er fuld af C-vitaminer*, og som *der Mensch* i (7³):

- (7) (fra et interview med Robert Redford, der taler om miljø:)
¹Genau wie die Umwelt. ²Ich habe in meinem Leben soviel Zerstörung mitansehen müssen, die Erosion so wertvoller Dinge.
³**Der Mensch** glaubt immer, ^{3a}**er** wisse alles besser, aber ⁴**er** weiß gar nichts. ⁵Der neueste Schurke, der Amerika bedroht, ist die Grundstückerschließung (ZeitMag. 24.9.1998: 31)

Denne type kræver, at den størrelse, der prædiceres om, omtales ved et standardartsnavn eller noget, som kan opfattes som artsnavn i sammenhængen. Den kan også underinddeles i over- og underarter, og man kan studere relationerne mellem disse kategorier, ligesom man kan udarbejde semantiske typer af arter. Et hovedproblem er, at der ikke nødvendigvis er særlige sproglige udtryk, der adskiller generiske arter fra ikke-arter; derfor kan det i de enkelte tilfælde være vanskeligt at skelne mellem, om en NP refererer til en art eller til et specifikt eksemplar, jf. sætningen med kartofflen. Desuden kan der somme tider være problemer med at skelne mellem artsrefererende og karakteriserende sætninger. Det er klart, at *blind høne* i *blind høne finder også et korn* ikke er en art, ergo er det en karakteriserende sætning. *Høns spiser korn* er vel en artsrefererende sætning, men hvad med *høns lægger æg?*, det er jo kun den halve art.

6. Sproglig iklædning

I andre fremstillinger end »The Generic Book«, nemlig lingvistisk baserede fremstillinger tales der mest om generiske sætninger i forbindelse med NPer, og helst NPer som subjekt. Det må betragtes som

prototypen, og det vil så mest dreje sig om artsrefererende sætninger. Men som omtalt repræsenterer det slet ikke omfanget af muligheder. Desuden behøver artsrefererende ytringer ikke at fungere i tekster som generiske i forhold til realitetsrummet; det sker, at man taler om en art i selve realitetsrummet, hvorved rummet på den ene side ganske vist omhandler noget generisk i og med, at sagsforholdene ikke er specificerede til enkeltstående kombinationer af tid og rum, men blot overordnet modellerer realiteten. På den anden side tabes her funktionen "superrealitet" og det samspil mellem denne realitet og normal specifik realitet, som skaber særlig indholdstilvækst i teksten. (Se videre i afsnit 7)

Problemet er, at der ikke er nogen enhedsmarkering af generiskhed i nogle af de sprog, vi normalt omgås. Der er ikke en lille fiks markør, en synlig GEN-operator, der lige viser, at ytringen skal interpreteres generisk. Der er ingen sproglige størrelser eller formuleringer, som generiskhed har eneret på; ganske vist er der visse forkærligheder for bestemte formuleringer, men alle disse sproglige muligheder kan også bruges i de specifikke tilfælde.

Heraf udspringer spørgsmålet om, hvordan man i de enkelte tilfælde erkender, om et ytring fungerer generisk eller specificerende. Eller sagt på en anden måde: hvordan kommer man fra et realitetsrum ind i et generisk rum, og hvordan kommer man ud igen?:

- (8) (begyndelsen af en avisartikel om en medarbejders, Karl Joeres, arbejde på arbejdsformidlingen:)

¹Es ist **Freitag** in Duisburg-Rheinhausen, und ²in Duisburg-Rheinhausen ist **Freitag** ein fürchterlicher Tag für jemanden, der Arbeit zu vergeben hat. ³**Freitag** ist sogar noch ein bißchen schlimmer als Montag, ^{3a}obwohl **Montag** schon unerfreulich ist. ⁴**Montag** gilt manchem, der Arbeit aufzunehmen hat, als Ausklang des Wochenendes, ⁵**Freitag** als dessen Auftakt. ⁶Den verdirbt sich niemand gern. ^{7a}Wenn erst im Juni die Freibäder öffnen und die Baggerseen sich erwärmen, ⁷ist **Freitag** ein gänzlich hoffnungsloser Tag in Karl Joeres' Woche. ⁸«Dann kommt manchmal keiner.» ⁹Karl Joeres tritt ans Fenster und schaut hinaus auf die Pfützen in der Straßendecke. ^{10a}«Glaub schon,« ¹⁰sagt

der Arbeitsvermittler, ^{10b}«dass heute noch einer kommt» (Zeit 11.4.2001:11)

Som det kan ses, optræder *Freitag* her fem gange, i samme NP-form. Men den første gang er ytringen specifik, og *Freitag* er prædikat i en præsentativ sætning. De fire næste er generiske, de er subjekt og Indefinit, hvor man ville have forventet Definit, hvis *Freitag* skulle identificeres med den i (8¹) indførte *Freitag*, som fra (8²) af må betragtes som Givet i konteksten. Den generiske læsning opretholdes dels af det indefinitte *Montag* (8⁴), som alene ved parallelkonstruktionen med *Freitag* understøtter dette, dels ved ord som *niemand* (8⁶) og *keiner* (8⁸), som ved deres indhold angiver det almengyldige. *Karl Joeres*, som allerede er inført i tekstverdenen som en specifik person, indleder en tilbagevenden til det reale rum (8⁹). I sidste ende er interpretationen af en ytring som generisk et tekstpragmatisk anliggende med modtager som aktiv interpret i de enkelte tilfælde; på den anden side må en del af motivationen for at interpretere noget generisk ligge i den sproglige udformning givet af afsender.

Men selv om den generiske interpretation i et større omfang beror på pragmatiske faktorer, så må, når den positive dom over ytringen er faldet, de yderligere kategorinddelinger inden for det generiske felt bero på den sproglige udformning. Her må der stadig være en del af gøre i beskrivelsen, bl.a. fordi overgangen fra det ene rum til det andet undertiden kan være ganske subtil. Og fordi underkategorierne yder et lidt forskelligt bidrag til det samlede tekstindhold⁴.

7. Toulmin som ræsonneringsmodel

Carlson og Pelletier bruger som sagt en stor del af deres 125-siders indledning til at foreslå prædikatslogiske formuleringer indeholdende en generisk operator, som skal fremkalde den generiske læsning. De prædikatslogiske omskrivninger må opfattes som en slags dybdestrukturer eller en anden form for repræsentation af ytringer; det er ikke ytringerne selv. Asher og Morreau forsøger sig med de gamle syllogistiske

4. Nærmere om den sproglige iklædning kan ses bl.a. i Falster Jakobsen (2002) og Korzen (2000). Men der kan gøres meget mere i beskrivelsen her.

slutteregele, som fx modus ponens og tollens, til at vise, hvad man kan implicere fra en generisk sætning i forhold til andre tekstoplysninger. Den sidste måde at gå frem på er mere realistisk i forhold til modtager, da vi set fra dennes synspunkt kun har at gøre med overfladeytringer uden usynlige operatorer.

Nu kan må imidlertid tvivle på, om det er realistisk at tro, at den almindelige kommunikationspartner, afsender eller modtager, bevæger sig på et sådant formelt plan. På den anden side er der et enhedspræg over relationen mellem generisk og specifik ytring, som gør, at man må se sig om efter en form for generel tankemodell for, hvad der sker, når man som modtager danner et samlet tekstverdensindhold ud af et tekststykke indeholdende begge rum. Måske skulle man se sig om efter en mere jordbunden tankemodell dels for, hvad relationen er mellem ytringer i de to typer rum, dels for, hvilken generel indholdsmæssig funktion de generiske ytringer har i den specifikke kontekst.

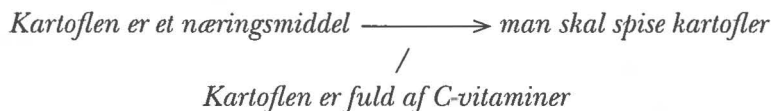
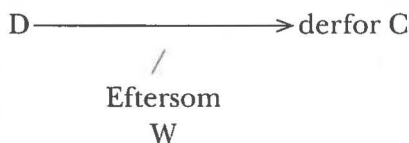
Hvis man nu tænker over, hvad der er sagt om generiske sætningers normative, snarere end sandhedstilskrivende karakter, om prototypikalitet og indskrænkning af samme ved ekstra kvantificering eller kvalificering af det generiske udsagn, så falder tanken på Stephen Toulmins argumentationsmodell. Toulmin er utilfreds med de eksisterende logiske systemer, som han siger ikke har nogen forklarende kraft; de er egentlig blot teknikker til rationel argumentation (1969: 6). Ja, han siger endda:

Inferring, in a phrase, does not always involve calculating, and the canons of sound argument can be applied alike whether we have reached our conclusions by way of computation or by a simple leap. For logic is concerned not with the **manner** of our inferring, or with questions of **technique**: its primary business is a retrospective, justificatory one – with the arguments we can put forward afterwards to make good our claim that the conclusions arrived at are acceptable, because justifiable, conclusions. (Toulmin 1969: 6)

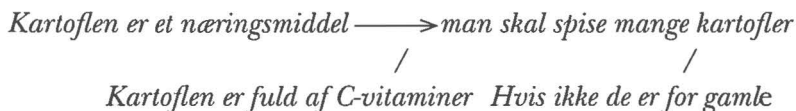
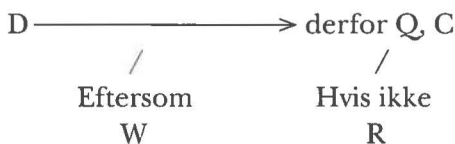
Han vil altså beskrive den logiske praksis, karakterisere 'den rationelle proces', de procedurer og kategorier, vi bruger i almindelig dagligdags argumentation. Han vil undersøge den fremadrettede løbende tanke-

proces, ikke den tilbageskuende retfærdiggørelse af tankegangens validitet, og derved kommer han til mere at ligne det, der foregår, når man opbygger en tekstverden (hvad enten det sker produktivt eller receptivt). Begge er anskuet som **online**-processering.

Hans argumentationsmodel bygger på grundtanken om probabilitet, sandsynlighed, snarere end på de evige sandheder. Herved kommer han allerede i nærheden af, hvad der her er sagt om generiske sætningers manglende sandhedsværdi for hvert enkelt specifikt tilfælde. Han opstiller en model, et argumentationsmønster, for dagliglivets måde at argumentere på. Modellen bygger på den grundtanke, at man ikke kan komme fra et givet datum, D, til en konklusion, C, uden at en tredje faktor er involveret, nemlig en faktor med større generaliserende kraft, en hjemmel, en **warrant**, W. (Toulmin 1969: 103-107).

Warrant er en almindelig anskuelse, som man har om noget i verden, og den legitimerer det skridt, man tager fra data til konklusion. Nu er modellen ment probabilistisk, så man kan ikke nøjes med de tre faktorer. Man må også have en faktor ind om styrken i relationen mellem warrant og konklusion. Styrken kan kvalificeres i **Q**, **modal qualifier**, som også kan være negativ, **R**, **rebuttal**, en tilbagevisning:

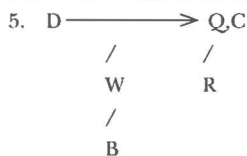

En warrant er som sagt en almen forestilling, man har om noget. Den er probabilistisk, dvs. at man regner med, at den gælder i de fleste specifikke tilfælde. Det er den slags forestillinger, vi opererer med i vores dagligdag som ledetråd for vores tankevirksomhed og handlinger. Disse warrants kan have en solid datalignende baggrund, **backing**, B, fx kan man backe forestillingen om kartofler ved at henvise til videnskabelige undersøgelser⁵. Men vi har mange anskuelser, der kan tjene som warrants, uden at der er en hård backing, som fx i (5):

- (5') Von dieser Grenze handelt das neue Buch ... = data
 Es ist stets misslich, ein Buch zu schreiben ... = warrant
 ingen backing af hård databaseret art til den warrant
 Bogens emne er ikke ganske godt = konklusion

Hvad skal det argumentationsskema så bruges til her? Jo, jeg ser en analogi til de generiske sætninger brugt i specifikke omgivelser. Det, der er det generelle lighedspunkt, er det probabilistiske, prototype-tankegangen eller anden tankegang, der kan forklare, at det generiske udsagn for det meste gælder, men ikke behøver at gælde i alle de specifikke tilfælde⁶. Parallellen til Toulmins skema skal bestå i, at det generiske udsagn spiller rollen som warrant, og konklusionen bliver en tillægsinformation om data-udsagnet, som regel i form af en karakteristik som i (5').

Det bemærkelsesværdige er, at konklusionen ikke udtrykkes direkte, den er overladt til modtagerens egen slutning⁷. Man kan spørge sig

6. Det ses af, at den generiske ytring allerede kan underlægges kvalifikationer angående gyldighedsgrad, jf. afsnit 4.
 7. Heri adskiller denne brug af argumentationsskemaet sig ikke fra den normale brug: i en normal Toulminsk argumentationssekvens behøver ikke alle led at være ekspliciteret i teksten. D, C eller W kan være udeladt og derved overladt til modtagers egne implikationer. Ved generiske ytringer er skemaudfyldningen mere rigid, idet W skal være explicit, og C kun er implicit.

selv, hvorfor afsender så ikke applicerer sin karakteristik direkte på det specifikke tilfælde i stedet for at gå denne omvej. Svaret må være, at det almengyldige i det generiske udsagn giver afsenderens karakteristik en styrke ved, at udsagnet ikke baserer sig på afsender som enkeltindivid og heraf følgende mulige mere idiosynkratiske smag, men på en normopfattelse. Det generiske udsagns normale funktion er således at karakterisere et specifikt tilfælde ud fra alment vedtagne normer eller opfattelser⁸. Dette er typisk for argumenterende tekster, som de fleste eksempler her repræsenterer.

Ifølge tankegangen om **nonmonotonic inferences** (se afsnit 5), hvorved en forudgående konklusion kan tilbagekaldes på basis af ny information, som ved reception af tekster må være en **online** lineær proces, er det ikke nødvendigvis de specifikke data, der karakteriseres

I modsætning til argumenterende tekster kan relationen mellem D og W være temmelig implicit i andre, mere "legende" tekstarter. Fx (4), som i en større tekstkontekst ser sådan ud:

(4') (personen Daniel stemmer sig op mod en orkan):

"Blow winds and crack your cheeks!" Unmittelbar neben Daniels Ohr gellte eine schrille Stimme und riß ihn aus seiner Versunkenheit. Neben ihm war Hannah Krakauer aufgetaucht, die ihre kurvige Figur offenbar in den Dienst der Aufgabe stellte, einen wahnsinnigen König Lear im Sturm darzustellen ... Sie lachte, als Daniel sich die Ohren zuhielt, und stutzte ihr Rollenspiel auf einen improvisierten Blankvers zurück. "Nun, vom Kater wieder ganz erholt? / Schon wieder auf der Jagd? Warum sonst / versenkt ihr euch so tief in diesen Anblick / Ihr seht, wie jener Wind die Frauenleiber / aus den Kleidern modelliert, und seid entzückt." Daniel lachte.

Ist dir schon aufgefallen, daß es **grundsätzlich** zwei Sorten von Studentinnen gibt: Die, die dem Wind den Rücken zuwenden, und die, die sich ihm entgegenstellen? Ob sich darin eine Lebenshaltung ausdrückt?

"Arsch oder Titten", entgegnete Hannah und wechselte das Thema. (Zirkel: 39)

Hvad skal det generiske udsagn her karakterisere: personen Hannah eller kvindelige studenter generelt?

8. Man kan overveje, hvor de generiske anskuelser egentlig kommer fra. Med den karakteristik, der har været, nemlig at de er probabilistiske og normative, snarere, end de skal have værdien altid sand, så ligner de mest af alt de Peirceske abductioner. Jf. Kapitan (1997: 486), der diskuterer Peirces eget koncept:

Peirce constantly spoke of a hypothesis *itself* being "adopted" as a result of an abduction, albeit "problematically" ... or "on probation"... These passages suggest that a special *mode of acceptance* is operative in correct abductive reasoning, a "probationary" mode which, falling short of belief in the hypothesis ... is still a favorable attitude towards it.

ved hjælp af den generiske ytring; det kan også være den generiske ytring, hvis normative kraft demonteres af data, som i (1) og (7). Det er således kun i de tilfælde, hvor det specifikke sagsforhold fremstilles som et eksempel på prototypen, det generiske sagsforhold, at den Toulminske model virker så enkel som ovenfor fremstillet⁹. For eksempler som (1) og (7) kan man forestille sig den udvidelse, at der kan regnes med en **modal qualifier** også på **datum**, som fx i (1)

(1') aber, Q, in Europa waren es stets die ... Frauen → Macholand
 er forkert opfattet
 Griechenland gilt vielen Europäern als Land der Machos

Det vil sige, at kvalifikatoren *aber* vender den infererede karakteristik fra +generel → +specifik om til +specifik → -generel.

8. Konklusion

Ytringer har forskellig epistemisk status og forskellig funktion i løbende tekst. Til forskel fra sætningsgrammatik har tekstgrammatik bl.a. til opgave at levere overordnede beskrivelsesmodeller til disse forhold, ikke blot ad hoc beskrivelser af specifikke ytringer. Mentale rum synes at have en stor beskrivelseskraft, hvad angår skift i den epistemiske status, men rækker ikke langt til en beskrivelse af de forskellige rums funktion i den specifikke tekst, herunder det stykke inferensarbejde, der skal ydes af kommunikationspartnerne. Som en model til beskrivelse af de generiske ytringers funktion forekommer en modificeret Toulmin argumentationsmodel at være egnet. Dette ikke mindst, når man udgår fra modtagerens standpunkt, idet denne først skal interpretere en ytring som tilhørende et bestemt mentalt rum, in casu det generiske rum, og derefter nyttiggøre den semantiske funktion af ytringen i tekstverdensopbygningen. Under interpretationen af en ytrings rum hører i høj grad beskrivelsen af de sproglige og pragmatiske indikatorer for rummet. Sætningsgrammatikken rækker ikke til at beskæftige sig med generiske udsagns funktion i teksten, ligesom omtalen af disse udsagn næsten altid (implicit) udgår fra afsenderens standpunkt.

9. Se flere eksempler i Falster Jakobsen 2002.

Data

- Haffner, S. (2002). *Geschichte eines Deutschen. Die Erinnerungen 1914-1933*. München: Deutscher Taschenbuchverlag. 30848. (= Haffner).
- Schwanitz, D. (2000). *Der Zirkel*. Frankfurt/M.: Goldmann Taschenbuch 44348. (= Zirkel).
- Die Zeit* (= Zeit).
- Zeit Magazin* (= ZeitMag).

Henvisninger

- Asher, N. & M. Morreau (1995). What some generic sentences mean. Carlson og Pelletier. 300-338. (= A&M)
- Bernhardt, L. & T. W. Knoth (upubl.). *Et studie i Mental Spaces og deres forhold til kohæsi on og kohærens*. Speciale. Københavns Universitet 1999.
- Carlson, G. N. & F. J. Pelletier (1995). *The Generic Book*. Chicago & London: The University of Chicago Press. (= C&P)
- Croft, W. (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dik, S. C., ed. by K. Hengeveld (1997). *The Theory of Functional Grammar. Part 2: Complex and Derived Constructions*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Drosdowski, G. et al. (1995). *Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Mannheim: Dudenverlag.
- Engel, U. (1988). *Deutsche Grammatik*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Falster Jakobsen, L. (2002). Generic and General Utterances in a Specific Context. I H. Jansen, P. Polito, L. Schøsler & E. Strudsholm (red.) *L'infinito & oltre*. Odense: Odense University Press. 151-170.
- Falster Jakobsen, L. & J. Olsen (1995). Zum Problem der Textkohärenz. Ein Versuch, anhand eines Textes die kohärenzbildenden Faktoren zu überprüfen. *Text og Kontext* 3. 3-48.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental Spaces. Aspects of Meaning Constructions in Natural Language*. New York: Cambridge University Press.
- Givón, T. (1993). *English Grammar. A Function-Based Introduction I*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hansen, Erik. (2001). Generisk substantiv. I H. G. Jacobsen & H.

- Jørgensen (red.) *Glæden ved Grammatik*. København: Hans Reitzels Forlag. 274-281.
- Heidolph, K. E., W. Flämig & W. Motsch (1981). *Grundzüge einer deutschen Grammatik*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Jespersen, O. (⁹1963). *The Philosophy of Grammar*. London: Allen and Unwin.
- Korzen, I. (2000). Reference og andre sproglige relationer. I G. Skytte & I. Korzen, bd. 2.
- Kapitan, T. (1997). Peirce and the Structure of Abductive Inference. I N. Houser, D. D. Roberts & J. van Evra (red.). *Studies in the Logic of Charles Sanders Peirce*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press. 479-496.
- Reichenbach, H. (1966). *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Free Press.
- Reinhart, T. (1984). Principles of gestalt perception in the temporal organization of narrative texts. *Linguistics* 22.
- v. Polenz, P. (1985). *Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens*. Sammlung Götschen 2226. Berlin: de Gruyter.
- Skytte, G. & I. Korzen (2000). *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv. Reference, konnexion og diskursmarkering*. København: Samfundslitteratur.
- Toulmin, S. E. (³1969). *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallace, S. (1982). Figure and Ground: The Interrelationships of Linguistic Categories. I P. Hopper (red.) *Tense-Aspect: Between Semantics & Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zifonun, G., L. Hoffmann & B. Strecker (1997). *Grammatik der deutschen Sprache, I-III*. Berlin: Walter de Gruyter.